

KAŞKAY TÜRKÇESİNİN LATİN HARFLİ YAZI DİLİ OLMA SÜRECİ -YAZIM VE SÖYLEYİŞ ÖZELLİKLERİ-

Emine TEMEL ALEMDAR*

ÖZ

Nüfusunun büyük kısmı İran İslam Cumhuriyeti'nin güney bölgesinde, Şiraz ve çevresinde toplanmış olan, kimliklerini Türk adıyla ifade eden Kaşkay Türkleri, Oğuz boyuna mensup bir topluluktur. Oğuz edebî dilinin güney alt grubuna dâhil edilen Kaşkay Türkçesi, Kaşkay İli'nde yaşayan Türk tayfa ve tirelerin konuştuğu bir ağızdır.

İran İslam Cumhuriyeti'nde resmî yazı dili Farsça ve resmî alfabe de Arap alfabesidir. Kaşkay Türklerinin kendi kültür ve dillerini koruyup yaşatabilmeleri için edebî dillerini resmî devlet dili seviyesine getirmeleri gerekir. İlk defa 2007 ile 2010 yılları arasında bir grup Kaşkay Türkü'nün bazı sosyal iletişim ağlarında kendi aralarında yazılı dillerine sahip çıkma gayretleri sonucunda Latin harfleriyle yazma çabalarına şahit oluruz.

Bu makalede, yaklaşık 240 Kaşkay Türkü'nün yer aldığı "Kaşkay Merkez" adlı sosyal iletişim ağına dayanan Latin harfleriyle yazılmış Kaşkay Türkçesinin manzum ve mensur metinlerine ve hususi olarak iletişim kurulan bazı Kaşkay Türklerinden elde edilen bilgilerden yola çıkılarak Kaşkay Türklerinin Latin harfli yazı diliyle var olma çabaları doğrultusunda Kaşkay Türkçesinin yazı dili olma süreci ortaya konacaktır. Kaşkay Türklerinin kendi dillerini Latin harfleriyle nasıl yazdıkları veya yazmaya çalıştıkları yaklaşık 300 örnek metin üzerinden "yazım ve söyleyiş özellikleri" bağlamında incelenecek ve gösterilen bu çaba dil ve alfabe sürekliliği açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran İslam Cumhuriyeti, Kaşkay Türkleri, Kaşkay Türkçesi, Latin alfabesi, ortak yazı dili.

THE PROCESS OF QASHQAI TURKISH BECOMING A LATIN ALPHABET WRITTEN LANGUAGE -SPELLING AND PRONUNCIATION FEATURES-

ABSTRACT

The Qashqai Turks, whose majority of the population live in Shiraz and its environs in the southern region of the Islamic Republic of Iran, and who express their identity with the Turkish name, are a community that belong to the Oghuz tribe. Qashqai Turkish, which is included in the southern subgroup of the Oghuz literary language, is a dialect spoken by the Turkish communities living in Qashqai.

In the Islamic Republic of Iran, the official written language is Persian and the official alphabet is the Arabic alphabet. In order for the Qashqai Turks to preserve and maintain their own culture and language, they need to bring their literary language to the level of the official language. Between 2007 and 2010, we first witness the efforts of a group of Qashqai Turks who wrote in Latin letters among themselves in some social communication networks as a result of their efforts to protect their written language.

In this article, obtained from a social communication network of approximately 240 Qashqai Turks named "Kaşkay Merkez", based on the verse and prose texts of Qashqai Turkish written in Latin letters and the conversations with Qashqai Turks who were contacted specifically, the efforts of Qashqai Turks to exist through the written language of Latin letters and the process of Qashqai Turkish becoming a written language will be revealed. How the Qashqai

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 25.10.2023; Yayına Kabul Tarihi: 27.11.2023

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İSTANBUL; ORCID: 0000-0002-5575-8615, E-posta: emine.temel@istanbul.edu.tr

Makalenin yazım sürecinde kendisine sorduğumuz soruları ayrıntılı bir şekilde yanıtlayan ve bizden desteklerini esirgemeyen Kaşkay Türkü Veliyullah İder Bey'e teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.

Turks wrote or tried to write their own language in Latin letters will be examined in the context of "spelling and pronunciation characteristics" through approximately 300 sample texts, and this effort will be evaluated in terms of language and alphabet continuity.

Keywords: Islamic Republic of Iran, Qashqai Turks, Qashqai Turkish, Latin alphabet, common written language.

Giriş

Rusya ile İran arasında 10 Şubat 1828 tarihinde imzalanan Türkmençay Antlaşması sonucunda Azerbaycan ikiye bölünmüş; Aras Nehri'nin kuzeyi Çarlık Rusya'sına, güneyi ise Kaçar sülalesi yönetimindeki İran'a bırakılmıştır (Rzayev, 2010, s. 57). Eski çağlardan itibaren Türklerin hareket güzergâhını teşkil eden Ön Asya coğrafyasının İran toprakları içinde kalan tarihî Azerbaycan bölgesi (Barutcu Özönder, 2002, s. 101), başta Azerbaycan Türkleri olmak üzere, Türkmen, Kaşkay, Halaç ve Horasan gibi pek çok Türk topluluğuna yurt vazifesi görmüştür.

Bu makalede, bugün İran'ın güney ve güneybatısında, yedi eyaleti içine alan geniş bir bölgede (1. Buşehr, 2. Bender Lenge Şehrestanı, 3. Behbahan ili, 4. Ramhormoz ili, 5. Bruçen ili, 6. Semirom ve Hamse -Şehreza- illeri, 7. Fars ostanı -Neyriz, İstehbanat ve Fesa dışında-) yaşayan Kaşkay Türklerinin (Kafkasyalı, 2011, s. 79; Barutcu Özönder, 2002, s. 103) kendi dillerini Latin alfabesiyle yazma teşebbüsleri, ortaya çıkan yazım ve söyleyiş özellikleri üzerinden ortak yazı dili ve alfabe birliği bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Kaşkay Türklerinin Coğrafya ve Nüfusu

İran Türkleri arasında adlarından sıkça söz ettiren toplulukların başında Kaşkaylar gelmektedir. Uzun bir süre *Vilâyet-i Kaşkâi* adıyla ayrı bir idari bölgede yaşayan ve Kaşkay Türklerinin ana yurdu olan Kaşkay ili, İran'ın güneyinde, Fars eyaletinde Kaşkay Türklerinin sağlam ve güçlü bir "İl" seviyesine yükselmesinin esasını teşkil etmiştir (Çelik, 2020, s. 6). İran'ın en büyük ve en teşkilatlı aşiretlerinden olan Kaşkay Türkleri (Orhonlu, 1967, s. 421; Caferoğlu, 1966, s. 125-126) bugün, İran'ın merkez ve güney bölgelerine; Fars, İsfahan, Buşehr, Çeharmahal ve Bahtiyari, Kohkiluye ve Buyer Ahmed, Huzistan, Kirman ve Hürmüzgan eyaletlerine yayılmış durumdadır. Ayrıca savaş, göç, sürgün gibi türlü sebeplerle İran'ın Horasan, Mazenderan ve Tahran gibi eyaletlerinde de yaşadıkları görülür (Dolatkah, 2016, s. 460).

Uzun yıllar konar-göçer bir hayat süren ve geniş bir sahaya yayılan ancak günümüzde %80'i yerleşik hayata geçmiş olan Kaşkay Türklerinin bugünkü nüfusunu tespit etmek oldukça güçtür. İran'da etnik kökenlere göre nüfus sayımının yapılamıyor olması ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış vaziyette yaşayan Kaşkay Türklerinin gerçek sayısına ulaşılmasına imkân vermemektedir. Öte yandan Erenoğlu Ataizi'nin 2017 yılında ortaya koyduğu son veriler ve bölgede yaşayan öğretmen, araştırmacı ve sosyal medya kullanıcıları ile yürütülen görüşmeler neticesinde yurt dışına göç edenler de dâhil olmak üzere yaklaşık 4.500.000 civarında Kaşkay Türkü'nün varlığından bahsetmek mümkündür (Erenoğlu Ataizi, 2017, s. 45).

2. Kaşkay Türklerinin Dili ve Türk Lehçelerindeki Yeri

Kaşkay Türklerinin ana dili Kaşkay Türkçesidir. Kaşkay Türkleri kendi aralarında, ev ve iş yerlerinde daima Kaşkay Türkçesi konuşurlar ve buna özellikle dikkat ederler. Kaşkay Türkleri, eğer buldukları ortamda Fars biri varsa hem o kişiyle iletişim kurabilmek hem de o kişinin kendi aralarındaki sohbeti anlamasına yardımcı olabilmek için nezaket gereği Farsça konuşurlar (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 15 Haziran 2022).

Kaşkay Türkçesinin Türk dilinin hangi lehçe ve ağzına ait olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür:

Cevad Heyet (2008, s. 295-297), Kaşkay Türkçesini Azerbaycan Türkçesi ailesinden kabul edip Kaşkay aşiretinin ana dili olarak saymıştır. Heyet'e göre, Kaşkayî Türk lehçesinde, Azerbaycan Türkçesinin özelliklerinin yanında Anadolu Türkçesinin özellikleri de görülmektedir. Cevad Heyet gibi Talat Tekin de (1995, s. 57) Kaşkay Türkçesine Azerbaycan lehçe ve ağzları içinde yer vermiştir.

Gülşen Seyhan Alışık (2002, s. 371), Kaşkay Türkçesini Güney Azerbaycan Türkçesinin bir ağzı olarak değerlendirmiş ve Güney Azerbaycan ağız öbeğini yedi ağız altında göstermiştir:

1. Kuzeybatı ağızları (Tebriz, Urmiye)
2. Kaşkay
3. Aynallu
4. Sungur
5. Kum
6. Kâbil Afşar ağzı
7. Kuzey Irak ağzı

Çalışmalarını İran'daki Türk lehçe ve ağızları üzerinde yoğunlaştıran Alman Türkolog Gerhard Doerfer (2006, s. 93-113) ise İran'da konuşulan Türkçeyi beş başlık altında tasnif etmiştir:

1. Güney Azerbaycan Türkçesi (Merkez Oğuzca)
2. Kaşkay Türkçesi ile ilgili ağızlar (Güney Oğuzca)
3. Horasan Türkçesi (Doğu Oğuzca)
4. Türkmen Türkçesi (Kuzey Oğuzca)
5. Halaç Türkçesi

Doerfer (1973-1974, s. 197), Kaşkay Türkçesini Aynallu ağzı ile birlikte Azerbaycan Türkçesine doğrudan doğruya bağlı bir dil olarak değil, "Azerbaycanoid diller"¹ olarak göstermeyi tercih etmiş ve (1997, s. 247-248) "Güney Oğuz lehçesi" altında, Oğuz Türkçesinin müstakil bir kolu olarak değerlendirmiştir. Doerfer (2006, s. 93-113), Güney Oğuz Türkçesini ayrıca altı alt gruba ayırmış ve Kaşkay Türkçesini de "güney alt grubu"na dâhil etmiştir:

1. Kuzeybatı alt grubu: Zencan

¹ Azerbaycan Türkçesine bağlılığı pek zayıf olan.

2. Batı alt grubu: Sungur, Ferhad-Han, Korwa
3. Merkez alt grubu: Aşteyan, Pougerd, Hanin, Kabil Avşarları
4. Kuzey alt grubu: Süleymanabad, Kazvin
5. Güney alt grubu: Ali Kurçı, Paradonba Şahrak, Hasanabad-i Sar-Maşhad, **Kaşkay** (Firu-zabad, Semrom, Şiraz), Aynallu, Ebi Verdi
6. Doğu alt grubu: İsfahan

Azerbaycan Türklerinden önemli fikir adamı Mirza Bala Mehmedzâde (1955, s. 416), Kaşkay Türklerinin dilini Doerfer gibi müstakil dil altında ifade ederek Cenup Türkçesi grubuna dâhil etmiş ve yerleşik hayata geçen Kaşkay Türklerinin konuşma dillerinde Farsçanın etkisinin kuvvetli bir şekilde hissedilmeye başlandığını söylemiştir.

Kaşkay Türklerinin konuştuğu dil ile ilgili olarak öne sürülen görüşler dikkate alındığında Kaşkay Türkçesini, Türk dili ailesi içinde, Batı Türkçesi kolunda ve Oğuz grubu Türk lehçelerinin altında bir ağız olarak değerlendirmek mümkündür. Kaşkay Türklerinin konar-göçer ile yerleşik hayatlarını sürdürdükleri coğrafi yayılım alanları ve bu yayılım alanlarının merkezini oluşturan tarihî Azerbaycan coğrafyasında mevcut olan ağız özellikleri ile Kaşkay Türkçesinin öne çıkan dil özellikleri mukayeseli olarak göz önünde bulundurulduğunda Kaşkay Türklerinin konuşma dilinin, Güney Azerbaycan Türkçesi altında müstakil bir ağız olarak tanımlanmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

3. Dil ve Alfabe

3 Aralık 1979 tarihinde yürürlüğe giren ve 28 Temmuz 1989 tarihinde yapılan bazı değişikliklerle son şeklini alan İran İslam Cumhuriyeti Anayasasının “İkinci Kısım” ülkenin resmî dili, yazısı, takvimi ve bayrağı ile ilgili dört maddeye ayrılmıştır:

On beşinci madde

İran halkının resmî ve ortak dil ve yazısı Farsçadır. Belgeler, yazışmalar, resmî metinler ve ders kitaplarının hepsi bu dilde ve yazıda olmak zorundadır. Bununla birlikte, basında, kitle iletişim araçlarında, kendi edebiyatlarını öğretirken okullarda, Fars diliyle birlikte bölgesel ve etnik dillerin kullanılması serbesttir.

On altıncı madde

Arapça, Kur’an-ı Kerîm’in ve İslam kültürünün ve öğretisinin dili olduğundan ve Fars edebiyatı Arapça ile bütünüyle iç içe olduğundan, ilkokuldan sonra, orta öğretimin sonuna kadar, tüm sınıflarda Arapça öğretilir (Çeçen, 2019, s. 29).

İran Anayasasında, Farsçanın İran’ın tek resmî dili olması ve İran’da yaşayan Türk topluluklarına ortak anlaşma dili olarak zorunlu kılınması, Türkçeyi bölge veya uruk dili statüsüne çekmektedir. Bunun yanı sıra İran nüfusuna, Fars edebiyatının layığıyla anlaşılması ve ayrıca Kur’an’ın da dili olması gibi sebeplerle Arapçanın öğretilmesinin mecburi kılındığı görülmektedir.

Konuşma dilinin önceden üzerinde uzlaşma sağlanmış olan harflerle (damgalarla) sistemli bir şekilde yazılması sonucunda alfabeler meydana gelir. Türkler arasında ortak iletişim dilinin kurulması için tüm Türk topluluk ve halkının tek bir dil ile anlaşabiliyor olması gerekir (Ercilasun, 1992, s. 358). Türk dünyasının sosyal, siyasi, ekonomik, kültür-sanat vb. alanlarda ortak hareket edebilmesinin en önemli şartı ortak bir alfabenin kullanılmasıdır. Ortak Türk dilinin sağlanmasının yolu da ortak alfabenin oluşturulmasından geçer. Bugün pek çok Türk cumhuriyeti ile başka ülkelerdeki özerk cumhuriyetler ve özerk bölgelerde yaşayan Türk toplulukları arasında Latin, Kiril ve Arap temelli yazı sistemi kullanılır (Kocaoğlu, 2020, s. 62). Resmî devlet dili Farsça olan İran'da da Arap alfabesi kullanılır.

4. Kaşkay Türkçesinin Latin Harfli Yazı Dili Olma Süreci

Cevad Heyet'e göre (1993, s. 87) "Şu anda İran'da Türkçe konuşan ahali sadece Türk dilli değil, her bakımdan Türk'tür." Kimliklerini "Türk" olarak tanımlayan bu topluluklardan Kaşkay Türkleri de kendi kültürlerini ve dillerini kaybetmemek için aralarında Kaşkay Türkçesiyle konuşmalarının yanında ilk defa 2007 ile 2010 yılları arasında birtakım sosyal iletişim ağlarında kurdukları gruplarda Latin harfleriyle yazmaya ve kendi dillerini dünyaya duyurmaya başlamışlardır (Deniz Coşar, kişisel iletişim 16 Haziran 2022).² Bunun yanı sıra kendi konuşma dillerini Latin alfabesiyle yazdıkları müstakil basılı eserler de ortaya koymuşlardır. Bu eserlerden öne çıkanlardan ilkini Cefer Éyvezi Yadıkurı (Ayvazoğlu Yadıkorlu) tarafından 2015 yılında Latin alfabesiyle kaleme alınan *Mêzun Qaşqayı Şiirleri* başlıklı divan oluşturmaktadır. İkinci olarak da Kaşkay Türklerinden Eymür boyunun Doğanlı oymağına mensup İsa Rahmani, 2018 yılında Antoine de Saint-Exupery'nin kaleminden çıkan Küçük Prens hikâyesini Kaşkay Türkçesine aktarmış ve Latin harfleriyle yazarak *Kumbuca Paşa* adıyla da yayımlamıştır.

Bu makalede, Kaşkay Türklerinin kendi konuşma dillerini Latin harfleriyle yazma sürecinin takip edilmesini sağlayan ve özellikle Kaşkay Türkü Veliyullah İder³ ile Elyas Barampour Laççın'ın⁴ yazdığı ve sosyal iletişim ağından derlenen manzum ve mensur metin örneklerinden yola çıkılarak şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. İran'ın çoğunlukla merkez ve güney bölgesinde yaşayan Türk topluluklarından Kaşkay Türkleri, kendi dillerini Latin harfleriyle nasıl yazıyor?
2. Kaşkay Türklerinin kendi konuşma dillerini Latin harfleriyle yazarken karşılaştıkları zorluklar veya elde ettikleri kazanımlar nelerdir?
3. Kaşkay Türkçesinin Latin harfleriyle yazılması sürecinde "yazım" hususunda, Türkiye Türkçesinin yazı dilinden ayrıldığı veya yazı dilinde birlik gösterdiği noktalar nelerdir?

² Deniz Coşar şahsi merakından dolayı uzun zamandır Kaşkay Türklerinin dili, kültürü ve edebiyatıyla ilgilenmiş ve hâlâ ilgilenen, şu anda da ileri seviyede Kaşkay Türkçesi konuşup yazan yörük bir Türk vatandaşıdır. Coşar, sıklıkla İran coğrafyasına gitmekte ve Kaşkay Türkleriyle vakit geçirmektedir. Deniz Coşar, Kimya Mühendisi, Antalya.

³ İncelenen şiir ve metin örneklerinin bir kısmı Kaşkay Türkü Veliyullah İder'e aittir. Veliyullah İder, Veteriner, Kaşkay Amele Tayfası, Iğdır Tiresi, 1980, Borujen şehri / Çarmahal Bahtıyarı İli.

⁴ İncelenen şiir ve metin örneklerinin bir kısmı Kaşkay Türkü Elyas Barampour Laççın'a aittir: Elyas Barampour Laççın, Öğretmen, Şeşbeğli Tayfası, Şorbaharlı Tiresi, 1957, Şiraz.

4. Kaşkay Türklerinin Latin esaslı yazı sistemine geçmek için gösterdikleri mücadele, “Türk dünyasında alfabe birliğinin sağlanması ve ortak iletişim dilinin kurulması” yolundaki çalışmalara ne derece katkı sağlar?

4.1. Yazım ve Söyleyiş Özellikleri

4.1.1. Ünlüler⁵

Kaşkay Türkçesinin henüz yazı diline geçiş sürecinde olması ve farklı tayfa ile tirelerinde⁶ değişik ağız özelliklerinin bulunması, ünlü seslerindeki çeşitliliği de arttırmıştır. Kaşkay Türkçesinde kullanılan ünlülerin sayısı ve niteliği ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış çalışmalarda farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁷ Bu makalede Kaşkay Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini yansıtan şiir ve metin örneklerinden yola çıkılarak toplam 9 asli ünlü tespit edilmiştir: a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü.

Arap alfabesinde “o, ö, u, ü”, “ı, i” ve “a, e” sesleri için sırasıyla sadece “و”, “ى”, “ا” imlaları kullanılırken, Arap harfli Kaşkay Türkçesinde bu seslerin hepsi ayrı harflerle gösterilip Kaşkay Türkleri tarafından farklı şekillerde telaffuz edilir.

Kaşkay Türkçesinde yer alan ünlülerin kelime başında, ortasında ve sonunda Latin harfleriyle nasıl yazıldıkları, aşağıda Arap harfli Kaşkay imlasındaki karşılıklarıyla mukayese edilmek suretiyle gösterilmeye çalışılmıştır.

4.1.1.1. a Ünlüsü

- Art damakta telaffuz edilen düz ve geniş bir ünlüdür.⁸

Kaşkay Türkçesinde *a* ünlüsü, Türkiye Türkçesinde yer alan normal uzunluktaki *a* ünlüsü gibi telaffuz edilir.

- **Ön Seste:** Kelime başında *a* ünlüsü (^ا) harfiyle gösterilir:

anamız	آنمیز
ayaq	أياق
atlar	أتلار

⁵ Bu bölümde ünlülerin Kaşkay Türkçesinde çıkış yerine göre telaffuz edilme şekilleri ile harf adlarına dair verilen tüm bilgilerin kaynağı Kaşkay Türkü Veliyullah İder ile Elyas Barampour Laççın ile gerçekleştirilen konuşmalara dayanmaktadır.

⁶ Kaşkay Türklerinde sosyal tabakalaşma, kan bağına bağlı olup aile yoluyla sürdürülür (Doğan, 2020, s. 8). “Aile birliğinden meydana gelen, siyasi değil sosyal kimlik taşıyan ve ortalama üç kuşak baba soyundan akrabanın bir arada yaşadığı birime *bonku*” adı verilir. Bonkuların birleşmesi sonucunda yine akrabalık sistemine dayanan *tireler*, tirelerin birleşmesiyle de sosyal ve siyasi birim olan *tayfalar* meydana gelir (Erenoğlu Ataizi, 2017, s. 46-47).

⁷ Doğan (2020), Amaleh (2016) ve Rahimi’ye göre (2001) 9 ünlü; Doulatabadi (2017) ve Erenoğlu Ataizi’ye göre (2017) ise 8 normal, 13 iki ünlü arası olmak üzere 21 ünlü bulunmaktadır.

⁸ Bu bölümde ünlüler Türkiye Türkçesinde, teşekkül noktalarına, teşekkülleri sırasında dudakların aldığı duruma ve ağızın açıklık-kapalılık derecesine göre tasnif edilirken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: (Ergin, 2008, s. 31-43; Hacıeminoğlu, 2008, s. 3-4; Eraslan, 2012, s. 64-66; Erenoğlu Ataizi, 2017, s. 15-16).

- **İç Seste:** Kelime ortasında *a* ünlüsü (ا, آ) harfiyle gösterilir:

çaqqal	چاققال
balalar	بالالار
yandırar	یاندیرار

Bazı Farsça kelimelerde imlada yazılıp okunmayan “vav” (و) harfi bulunur ve bu harfe “vâv-ı ma’dûle” adı verilir. خ harfi ile çoğunlukla ا, nadiren de ی harfi arasında yer alan bu harf, Farsça telaffuzda *a* ile *o* arasındaki bir sese karşılık gelir: H^vâce (خواجه) (Timurtaş, 2003, s. 42). Kaşkay Türkçesinde de bu şekilde kurulan ve nadir kullanılan Farsça kelimelerdeki “vav” harfleri, Arap harfli imlada esas yazıma sadık kalınmak suretiyle gösterilir fakat Latin harflerinde hiçbir harf veya işaretle yazılmaz. Kaşkay Türkçesinde bu harf, telaffuzda seslendirilmez fakat kendisinden sonra gelen ünlüyü uzun olarak okutur:

ostuxân “kemik”	اوستخوان
xân “sofra”	خوان
xîş “akraba”	خویش

- **Son Seste:** Kelime sonunda *a* ünlüsü (ا, آ) harfiyle gösterilir:

bağça	باغچا
vurma	وورما
qoşa “çift”	قوشا

4.1.1.2. e Ünlüsü

- Ön damakta telaffuz edilen düz ve geniş ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde çıkış yerine göre ön damakta olan *e* ünlüsü, Türkiye Türkçesinde yer alan *e* ünlüsünden çok daha geniş ve açık bir şekilde, ağzın ön kısmında telaffuz edilir.

- **Ön Seste:** Kelime başında *e* ünlüsü “elif + dış üzeri hemze” (اِ) işaretiyle gösterilir:

enibdir	انئیدیر
el “memleket, ülke”	ائل
elkə “ülke”	ائلکه

- **İç Seste:** Kelime ortasında *e* ünlüsü “dış üzeri hemze” (اِ) işaretiyle gösterilir:

dedim	دئدیم
yeylaq	یئیلاق
getmiş	گئتمیش

Kaşkay Türkçesinde alıntı kelimelerde söz ortasında yer alan *a* ünlüsü incelerek ön damak ünlüsü *e*'ye dönüşür (Doğan, 2020, s. 33). Bu tür kelimelerde ise alıntı kelimelerin esas imlalarına sadık kalınır ve *e* ünlüsü Arap harfli imlada gösterilmez:

heyf	حیف
sedaqət	صداقت

• **Son Seste:** Kaşkay Türkçesinde sonu *e* ile biten Türkçe kökenli kelime bulunmaz, bu kelimelerin tamamı ə “kapalı e” ile söylenir ve yazılır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin sonunda yer alan *e*’lerin ise hepsi ə’ye dönüştürülür. Bk. 4.1.1.3. Ə Ünlüsü.

4.1.1.3. ə Ünlüsü

• Ön damakta telaffuz edilen düz ve yarı geniş bir ünlüdür.

Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerinde varlığı tartışılan “kapalı e” ünlüsünün, hem konuşma hem de yazı dilindeki karşılığı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve pek çok farklı çalışma ortaya konulmuştur. “e” ile “i” arasındaki bir sese karşılık gelen bu ünlü, özellikle Anadolu ağızlarında sıklıkla kullanılır ve genellikle Türkçe kökenli kelimelerin ilk hecelerinde karşımıza çıkar (Ercilasun, 1983, s. 19; Korkmaz, 1994, s. 5-6; Barutcu Özönder, 1996, s. 175, 210; Akar, 2004, s. 15). Kaşkay Türkçesinde ise “kapalı e”, müstakil bir ses kabul edilir ve Latin harflerinde gösterilir. Çıkış yeri bakımından *e* ünlüsüne göre biraz daha ön damakta söylenen “ə” ünlüsü, Türkiye Türkçesinde yer alan *e* ünlüsünden daha dar ve kapalı, dudak kenarlarının kulaklara yaklaşmış ağız biraz daha kapalı olacak şekilde telaffuz edilir.

• **Ön Seste:** Kelime başında ə ünlüsü (ٲ, ٲ) harfiyle gösterilir:

əl “organ adı, el”	ال
əgirmek	اگیرمک
əniq	انيق

• **İç Seste:** Kaşkay Türkçesinin Arap harfli imlasında, ilk hecede “ə” ünlüsü hiçbir zaman gösterilmez, diğer hecelerde ise sadece bazı istisnai yazım şekillerinde “güzel he” (ٲ, ٲ) ile gösterilir. Geri kalan hiçbir örnekte, alıntı kelimeler de dâhil olmak üzere ə ünlüsü gösterilmez. Kaşkay Türkçesinde kelime ortasında yer alan *e, o, ö, u, ü, ı, i* ünlüleri Arap harfli imlada gösterilirken, gösterilmeyen tek harf ə ünlüsüdür. Dolayısıyla Arap harfli imlada gösterilmeyen bu sesin Latin harfli Kaşkay Türkçesinde ə şeklinde transkribe edilmesi gerektiği bilinir (Elyas Bahrapour Laççın, kişisel iletişim, 16 Haziran 2022).

mən	من
gətirməz	گتيرمز
igidlər	ايگيدلر

Belli bir kuralı olmamakla birlikte ad veya fiil türündeki kelimelerin ortasında yer alan ə ünlüsünün Arap harfli imlada gösterildiği istisnai örnekleri şunlardır:

1. Fiil türündeki kelimelerde ə ünlüsünün (ٲ, ٲ) gösterildiği örnekler:

istəməm	ايسته مم
eşidmədim	انشيدمه ديم
görməmişəm	گورمه ميشم

2. Ad türündeki kelimelerde ə ünlüsünün (ٲ, ٲ) gösterildiği örnekler:

qəmzəli	قمزه لی
---------	---------

işvəli	ایشوہ لی
səvğilim	سہ وگیلیم

- **Son Seste:** Kelime sonunda ə ünlüsü (ە , ە) harfiyle gösterilir:

geçə	گنجہ
incə	اینجہ
istəyə	ایستہ بہ

Kaşkay Türkçesinde, alıntı kelimelerin sonunda yer alan *e* ünlüleri kendisinden daha dar olan ön damak ünlüsü ə'ye dönüşür:

Fatimə	فاطمہ
əfsanə	افسانہ
Ruqəyyə	رقیہ

Kaşkay Türkçesinde art damak ünlüsüyle yazılmış kelimelerin büyük çoğunluğunda in-celme temayülü görülür ve bu temayül Kaşkay Türkçesinin umumi ses olayını teşkil eder. Genellikle Türkçe kökenli kelimelerde görülen bu ses olayına maruz kalmış ve imlası ə ünlüsüyle kalıplaşmış olan aşağıdaki örnek kelimeler de *a* ünlüsünden incelerek bugünkü şekillerini almıştır:

qərə	قرہ
qəç	قچ
qəriş "ölçü birimi"	قریش

4.1.1.4. ı Ünlüsü

- Art damakta telaffuz edilen düz ve dar bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *ı* harfi eskiden "yoğun⁹ ay" şeklinde adlandırılırken günümüzde "yoğun ı" şeklinde tanımlanır.

- **Ön Seste:** Kelime başında *ı* ünlüsü "elif + ya üzeri vav" (اِی) işaretiyle gösterilir:

ılan	ایلان
ır "şarkı"	ایر
ışılamaq	ایشیلاماق

- **İç Seste:** Kelime ortasında *ı* ünlüsü "ya üzeri vav" (یِ) işaretiyle gösterilir:

ağır	اغیر
yaşıl	یاşیل
açmıışang	اچمیشانگ

- **Son Seste:** Kelime sonunda *ı* ünlüsü de (ِ) aynı işaretle gösterilir.

salladı	ساللادی
---------	---------

⁹ Kalın, art damak

dudağı
şaftalı

دوداغی
شفتالی

4.1.1.5. i Ünlüsü

- Ön damakta telaffuz edilen düz ve dar bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *i* harfi eskiden “ince ay” şeklinde adlandırılırken günümüzde “ince i” şeklinde tanımlanır.

- **Ön Seste:** Kelime başında *i* ünlüsü (اِ) harfiyle gösterilir:

igid
içmemiş
istirəm

ایگید
ایچمه میش
ایسیرم

- **İç Seste:** Kelime ortasında *i* ünlüsü (ِ) harfiyle gösterilir:

çizding
nədir?
təpiş

چیز دینگ
نه دیر
تپیش

- **Son Seste:** Kelime sonunda *i* ünlüsü (ی) harfiyle gösterilir:

Qəşqayı ~ Qaşqayı
eşiddi
nəlbəki “çay kasesi”

قشقای ~ قشقای
ایشیددی
نلبکی

4.1.1.6. o Ünlüsü

- Art damakta telaffuz edilen yuvarlak ve geniş bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *o* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “o” şeklinde adlandırılır.

- **Ön Seste:** Kelime başında *o* ünlüsü, “elif + vav üzeri sükûn” (اَوْ) işaretiyle gösterilir:

olmuş
owsar “dizgin”
oxçu

اؤلמוש
اوسار
اوخچو

- **İç Seste:** Kelime ortasında *o* ünlüsü “vav üzerine sükûn” (وُ) işaretiyle gösterilir:

qozəy
qoşmuş
çox

قوزه ی
قوشموش
چوخ

4.1.1.7. ö Ünlüsü

- Ön damakta telaffuz edilen yuvarlak ve geniş bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *ö* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “ö” şeklinde adlandırılır.

- **Ön Seste:** Kelime başında *ö* ünlüsü, “elif + vav üzeri hemze” (اؤ) işaretiyle gösterilir:

özel	اؤزل
öldürmək	اؤلدۆر مک
örgənə “öğrensin”	اؤرگنه

- **İç Seste:** Kelime ortasında *ö* ünlüsü “vav üzeri hemze” (ۇ) işaretiyle gösterilir.

gözəl	گۆزل
köpək	کۆپک
göy “gök, sema”	گۆی

4.1.1.8. u Ünlüsü

- Art damakta telaffuz edilen yuvarlak ve dar bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *u* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “u” şeklinde adlandırılır.

- **Ön Seste:** Kelime başında *u* ünlüsü (او) harfiyle gösterilir:

uçmaq	اوچماق
utanqaç	اوتانقاچ
uydurma sen!	اويدورما سن

- **İç Seste:** Kelime ortasında *u* ünlüsü (و) harfiyle gösterilir:

ulduz “yıldız”	اولدوز
susuz	سوسوز
burun	بورون

- **Son Seste:** Kelime sonunda *u* ünlüsü (و) harfiyle gösterilir:

qonşu	قونشو
yurdu	يوردو
tutdu	توتدو

4.1.1.9. ü Ünlüsü

- Ön damakta telaffuz edilen yuvarlak ve dar bir ünlüdür.

Kaşkay Türkçesinde *o*, *ö*, *u* asli ünlüler olup bu ünlüler Türkiye Türkçesindeki gibi telaffuz edilirken *ü* ünlüsü Kaşkay Türkçesinin yazı diline henüz dâhil olmuştur. Özellikle genç Kaşkay Türkleri, sosyal iletişim ağını kullanmaya başladıktan sonra Türkiye Türkçesiyle daha yakından tanışma fırsatı bulmuş ve Latin yazı sistemini öğrenmeye başlamışlardır. 2007 yılından itibaren yavaş yavaş Kaşkay Türkçesinin yazı diline girmeye başlayan *ü* ünlüsü, Kaşkay Türklerinin yaşlı kesimi tarafından güçlükle telaffuz edilmektedir. Hâlâ günümüzde bu sesleri çıkarmakta zorlanan yaşlı Kaşkay Türkleri *u* ile *ü* seslerini ayırt edemez, *ü* sesini *u* şeklinde telaffuz ederler. Söz gelimi “üzüm” kelimesini “uzum” olarak seslendirirler.

Kaşkay Türkçesinde ü harfi “iki noktalı u” şeklinde adlandırılır (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 17 Haziran 2022).

- **Ön Seste:** Kelime başında ü ünlüsü “elif + vav üzeri v” (اُو) işaretiyle gösterilir.

üz “sayı adı; yüz”	اُوْز
ülğər “ülker yıldız kümesi”	اُوْلْغَر
ürəg-peti “karın ağrısı”	اُوْرَگ پَنتی

- **İç Seste:** Kelime ortasında ü ünlüsü “vav üzeri v” (وُ) işaretiyle gösterilir.

düşüb	دُوْشُوْب
bülbül	بُوْلْبُوْل
Türk	تُوْرک

- **Son Seste:** Kelime sonunda ü ünlüsü de (وُ) aynı işaretle gösterilir.

göynü	گُوْیْنُو
dügü “pirinç”	دُوْگُو
gördü	گُوْرْدُو

İncelenen şiir ve metin örneklerinden tespit edilen ünlülerin yazım ve söyleyiş biçimleri tablo hâlinde şöyle tasnif edilebilir:

ÜNLÜLER	
A. Teşekkül noktalarına göre (dil durumuna göre)	
Art Damak Ünlüleri: a, ı, o, u	Ön Damak Ünlüleri: e, ə, i, ö, ü
B. Teşekkülleri sırasında dudakların aldığı duruma göre	
Düz Ünlüler: a, e, ə, ı, i	Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü
C. Ağzın açıklık kapalılık derecesine göre	
Geniş Ünlüler: a, e, o, ö	Dar Ünlüler: ı, i, u, ü
Yarı Geniş Ünlü: ə	

4.1.2. Ünsüzler¹⁰

İncelenen şiir ve metin örneklerinden yola çıkılarak Kaşkay Türkçesinin yazı dilinde b, c, ç, d, f, g, ğ, h, x, j, k, q, l, m, n, ng / ŋ, p, r, s, ş, t, v, w, y, z olmak üzere toplam 25 asli ünsüz tespit edilmiştir.

¹⁰ Bu bölümde ünsüzlerin Kaşkay Türkçesinde çıkış yerine göre telaffuz edilme şekilleri ile harf adlarına dair verilen tüm bilgilerin kaynağı Kaşkay Türkü Veliyullah İder ve Elyas Barampour Laççın ile gerçekleştirilen konuşmalara dayanmaktadır.

Kaşkay Türkçesinde, Türkçe kökenli kelimelerde “ayın” (اَ), j (ج), s (س) ve z (ز) ünsüzleri hiçbir şekilde yer almaz; f (ف), ng / ŋ (نك), ğ (غ), l (ل), r (ر), w (و) ünsüzleri ise sadece kelime başında bulunmaz, kelime ortasında ve sonunda yer alabilir (Rahimi, 2007; Veliyullah İder, kişisel iletişim, 18 Haziran 2022).

4.1.2.1. b Ünsüzü

- Patlayıcı, tonlu, çift dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *b* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “be” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *b* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ب) harfiyle gösterilir:

dobur “teke”	دۇبور
verib	وئريب
buluntu “rastgele bulunan şey”	بولونتو

4.1.2.2. c Ünsüzü

- Patlayıcı, tonlu, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *c* harfi hem “ce” hem de “cim” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *c* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ج) harfiyle gösterilir:

coşar	جۇشار
əyləncə	ايلنجه
uc “avuç”	اوج

4.1.2.3. ç Ünsüzü

- Patlayıcı, tonsuz, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *ç* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “çe” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *ç* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (چ) harfiyle gösterilir:

çiçek	چيچک
saç “kıl”	ساج
açar	اچار

4.1.2.4. d Ünsüzü

- Patlayıcı, tonlu, diş ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *d* harfi hem “de” hem de “dal” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *d* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (د) harfiyle gösterilir:

dadlı	دادلى
saldı	سالىدى
igidlär	ايگيدلر

4.1.2.5. f Ünsüzü

- Sızıcı, tonsuz, diş-dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *f* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “fe” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde söz başında alıntı kelimelerde yer alan *f* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ف) harfiyle gösterilir:

fəxr	فخر
hüfördü	هؤفؤردؤ
səf	سفف

4.1.2.6. g Ünsüzü

- Patlayıcı, tonlu, ön-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *g* harfi hem “ge” hem de art damaksıl ünlülü olarak “gaf” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *g* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (گ) harfiyle ve “ön damaksıl g” sesini göstermek için kullanılır:

görmüşəm	گؤرمؤشم
göngülüm	گؤنگؤلؤم

Kaşkay Türkçesinde birden fazla heceli kelimelerin sonundaki *k* (ك) ünsüzü, ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman tonlulaşır ve *g*'ye (گ) dönüşür:

ürəgim	ؤره گيم
istəgim	استه گيم
gözlədigim	گؤلزه دايگيم

Kaşkay Türkçesinde *ng* harfindeki *g* ünsüzü de گ harfi ile yazılır. Örnek için bk. 4.1.2.16. ng Ünsüzü

4.1.2.7. ğ Ünsüzü

- Patlayıcı, tonlu, art-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde ğ harfi hem “ğı” hem de “ğayn” şeklinde adlandırılır.

Arap harfli Kaşkay Türkçesi imlasında yer alan “ğayn” (غ) ünsüzü, kelime ve hece başında geldiği zaman daha çok gırtlaktan ve sert bir şekilde “ga” olarak telaffuz edilirken kelime ortasında yumuşayıp sızıcı “ğ” (yumuşak g) sesine yakın, kelime sonunda da “ğayn” söyleyişi daha çok ezilerek Türkiye Türkçesindeki “g(a)” ile Kaşkay Türkçesindeki “q” (ق) seslerinin arasında bir söyleyişle telaffuz edilir. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinde غ harfiyle gösterilen bu ses,

kelime başında, ortasında ve sonunda üç ayrı sese karşılık gelmektedir. Kelime başında “g(a)”, kelime ortasında “ğ”ye yakın, kelime sonunda “k(a)”.

Kaşkay Türkçesinde ğ harfiyle gösterilen bu ses, Türkiye Türkçesindeki ğ (yumuşak g) harfinden farklı bir ses değerine sahip olup sadece çeviri yazıda “gayın” (Ğ) harfiyle gösterilir. Kaşkay Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde yer alan ğ (yumuşak g) sesi, eş değeri olmasa da yakın bir ses olarak sadece “gayın” harfinin kelime ortasındaki telaffuzlarında işitilir. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinde ğ (yumuşak g) sesine doğrudan karşılık gelen müstakil bir harf (işaret) bulunmamakta, ğ ünsüzü sadece kelime ortasında kısmî ses değeri olarak yer almaktadır.

Kaşkay Türkçesinde “gayın” (Ğ) harfiyle gösterilen bu ünsüz çoğunlukla kelime ortasında ve sonunda kullanılır, söz başında ise sadece alıntı kelimelerde yer alır. “Gayın” ünsüzü, kelime ortasında ve sonunda Latin harflerinde “ğ”, kelime başında ise “q” ile gösterilir.

Kaşkay Türkçesinde kelime başında Ğ harfi yer almaz, alıntı kelimelerde ise Ğ harfiyle başlayan pek çok kelime vardır. Ğ harfiyle başlayan kelime her ne kadar alıntı kelime de olsa Kaşkay Türkçesinde söz başında “ğ” imlası bulunmadığı için bu harf, Latin harflerinde “q” ile yazılır. Dolayısıyla alıntı kelimelerin başında yer alan Ğ harfi, gırtlaktan ve “ga” sesine yakın bir şekilde telaffuz edilirken yazı dilinde “q” harfiyle gösterilir:

qalat (galat) ¹¹	غلط
qərb (gerb)	غرب
dağ (dak)	داغ
sağ (sak)	ساغ
bağça	باغچا

Kaşkay Türkçesinde birden fazla heceli kelimelerin sonundaki q (ق) ünsüzü, ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman tonlular ve ğ (غ) ünsüzüne dönüşür:

başlığım	باشليغيم
yaşmağı	ياشماغي

Türkiye Türkçesinde kelime ortasında hem art damak hem de ön damak g sesi için tek bir harf yer alırken Kaşkay Türkçesinde bu iki ses ayrı harflerle gösterilir.¹² Kelime ortasında art damak sesi “g” da (Ğ) harfiyle ifade edilir. Kaşkay Türkçesinde çoğunlukla kelime ortasında Türkiye Türkçesindeki sızıcı “ğ” (yumuşak g) sesine yakın bir şekilde telaffuz edilen “ğ” (Ğ) sesinin istisna olarak aşağıdaki örneklerde “g(a)” şeklinde sert söylendiği dikkati çeker:

dalğa (dalga)	دالغا
duyğu (duygu)	دويغو
sayğı (saygi)	سايغي

Kaşkay Türkçesinin bazı ağızlarında sonu “kaf” (ق) ünsüzü ile biten kelimenin bu q ünsüzünün art damak ünlüsüyle başlayan bir ek aldığı sadece ğ’ye (غ) dönüşerek yazılması

¹¹ Parantez içinde yazılan ifade, kendisinden önce gelen kelimenin Kaşkay Türkçesindeki telaffuzunu gösterir.

¹² Bk. sonuç bölümü; madde 4.

beklenirken aynı zamanda *g* (گ) ile de yazıldığı görülür. Bu yazım, Kaşkay Türklerinin çoğunlukla kabul ettiği ve Kaşkay Türkçesinin umumi dil bilgisi özelliklerine aykırı düşecek bir kullanım olup yaygın değildir. Henüz yazı diline geçiş aşamasında olan Kaşkay Türkçesinin çeşitli ağızlarında bu tür farklı yazımlara rastlamak, sosyal medya ortamlarında herhangi bir yönlendiricinin olmaması ve bu hususta gerekli öğretim imkânlarının bulunmaması sebebiyle tabiidir:

yaşamaq+ım>yaşamağim یاشاماق + یم < یاشاماگیم
yaşamaq+ım>yaşamağım یاشاماق + یم < یاشاماغیم

4.1.2.8. h Ünsüzü

- Sızıcı, tonsuz, ön-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *h* ve ح imlalarıyla gösterilen *h* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “he” şeklinde adlandırılır ve telaffuzda iki harf arasındaki fark ortadan kaldırılmış olur.

Kaşkay Türkçesinde *h* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda çoğunlukla (ه), alıntı kelimelerde de (ح) harfiyle gösterilir:

bahar	باهار
heyva	هنيوا
halımı “hâl”	حاليمني
şah	شاه

4.1.2.9. x Ünsüzü

- Sızıcı, tonlu, hırıltılı, art-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *x* harfi “(hırıltılı) he” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *x* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (خ) harfiyle gösterilir ve imlada (ه) ile (ح) harflerinden ayrıtutulur.

Kaşkay Türkçesinde Türkçe kökenli tek heceli ad ve fiil türündeki kelimelerin sonunda, birden çok heceli kelimelerin ise ortasında yer alan *q* (ق) harfi *x* (خ) harfine dönüşmüştür:

çox	چوخ
bax	باخ
baxışingnan	باخیشینگنان
qoxu	قوخو

Kaşkay Türkçesinde *x* harfi alıntı kelimelerin başında yer alır:

xəncər	خنجر
xəssəğ “perişan”	خسسگ

Kaşkay Türkçesinin farklı tayfa ve tirelerinde görülen çeşitli ağızlarında, sonu *x* harfi ile biten bazı kelimeler ek aldıklarında *q* ile telaffuz edilir. Özellikle Şişbölüklü tayfası “çox” kelimesini, addan ad yapan “-luq” ekiyle birlikte kullandığı zaman *x* sesiyle değil “çoqluq” şeklinde *q* sesiyle telaffuz etmeyi tercih eder. Aslında bu kelimenin esas imlası “çoq” olarak kabul edilir

(Veliyullah İder, kişisel iletişim, 19 Haziran 2022). Öte yandan Kaşkay Türkçesinde genel temayül bu tür kelimelerin *x* harfiyle yazılıp telaffuz edilmesidir fakat ağızların çok olması ve müstakil bir Kaşkay Türk yazı dilinin bulunmaması, bu tür farklı yazım ve söyleyişleri de kaçınılmaz kılmıştır:

çoq (چوق) ~ çox (چوخ)
çox+luq (چوخ + لوق) > çoxluq (چوخلوق) ~ çoqluq (چوقلوق)
yoq (یوق) ~ yox (یوخ)
oqu! (اووقو) ~ oxu! (اوخو)

4.1.2.10. j Ünsüzü

- Sızıcı, tonlu, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *j* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “je” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *j* ünsüzü sadece alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer alır ve (ژ) harfiyle gösterilir:

jalə	ژاله
jilet	ژيلت
pejvak “sesin yankılanması”	پژواک
roj “ruj”	رؤژ

4.1.2.11. k Ünsüzü

- Patlayıcı, tonsuz, ön-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *k* harfi hem “ke” hem de art damaksız ünlülü olarak “kaf” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *k* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda “ince k” sesine karşılık gelecek şekilde kullanılır ve (ک) harfi ile gösterilir:

kömək	کۆمک
Əkəm “ekeyim”	اکم
tələskən “aceleci”	تلسکن

Kaşkay Türkçesinde *k* (ک) harfinin kullanımında bir yerde istisnai bir yazım özelliği dikkati çeker. Ön damak ünlüleriyle birlikte kullanılan *k* harfinin, istisna olarak sadece görülen geçmiş zamanın I. çokluk şahıs çekiminde art damaksız ünlülü kelimelere “-dlk” veya “-dUk” ekleriyle dâhil olduğu görülür (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 20 Haziran 2022; Rahimi, 2007):

al- + -dık> aldık	آلدیک
qaç- + -dık> qaçdık	قاچدیک
hüfür- + -dük> hüfürdük	هؤفوردوک

4.1.2.12. q Ünsüzü

- Patlayıcı, tonsuz, art-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *q* harfi hem “ğe” hem de “gaf” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *q* harfi kelime başı, ortası ve sonunda iki farklı sese karşılık gelir. Kelime başında *q* harfi Türkiye Türkçesindeki “g(a)”, kelime sonunda ise Türkiye Türkçesindeki “k(a)” sesi gibi telaffuz edilir. Söz gelimi *kulak* kelimesi Türkiye Türkçesinde yazıldığı gibi okunurken Kaşkay Türkçesinde bu kelime *gulak* şeklinde söylenir. Yani telaffuz aşamasında söz başında *q* ünsüzü tonlularak *g*'ye dönüşür. Kaşkay Türkçesinde, *q* ünsüzünün Latin harfli yazımında Arap harfli imlaya sadık kalınır ve bu kelime “qulaq” (قولاق) şeklinde yazılır fakat “gulak” olarak okunur. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinde aynı harf iki farklı sese karşılık gelecek şekilde kullanılır. Kelime başında: “**g(a)**”, kelime ortasında/sonunda: “**k(a)**”

Kaşkay Türkçesindeki “g” (گ) harfiyle “kelime başında” hemen hemen aynı sese karşılık gelen *q* ünsüzü (ق), “ge / gaf” (گ) harfine göre biraz daha gırtlaktan söylenir.

Kaşkay Türkçesinde *q* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ق) harfiyle gösterilir:

qowşuq (govşuk) “çadır penceresi”	قوشوق
yeylaq	ييلاق
qucaq (gucak)	قوجاق
uzaqdan	اوزاقدان

4.1.2.13. l Ünsüzü

- Akıcı, dil-ucu, tonlu, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *l* harfi hem “le” hem de “lam” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *l* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ل) harfiyle gösterilir:

lələm “dadım”	له لم
gülümsər	گولومسەر
yaşıl	ياشیل
aslanlar	اسلانلار

4.1.2.14. m Ünsüzü

- Akıcı, geniz, tonlu, çift-dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *m* harfi hem “me” hem de “mim” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *m* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (م) harfiyle gösterilir:

ming	مینگ
içməmiş	ایچمه میش
dedim	دندیم
artmaq	آرتماق

4.1.2.15. n Ünsüzü

- Akıcı, geniz, tonlu, çift-dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *n* harfi hem “ne” hem de “nun” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *n* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ن) harfiyle gösterilir:

neylərəm	نيله رم
neççə “kaç?”	نچچه
enibdir	انئيدير
çovan “kokulu”	چوان

4.1.2.16. ng / ñ Ünsüzü

- Akıcı, geniz, tonlu, art damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde Latin harfleriyle *ng* ve *ñ* olmak üzere iki farklı şekilde yazılan bu ünsüz, “(i)ng” şeklinde adlandırılır. “N” (ن) ile “g” (گ) seslerinin birleşiminden oluşan ve genizden çıkarılan bu seslerin ikisi de telaffuzda ayırt edilecek şekilde duyulur. Yani “ng” harfi seslendirilirken “n” ve “g” sesleri birbirine karışmaz veya biri diğerinin üstüne çıkmaz. Kaşkay Türkleri, ne tam olarak ünlü ne de ünsüz olarak değerlendirdikleri bu sesi “yarı sesli” olarak tanımlarlar (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 21 Haziran 2022).

Kaşkay Türkçesinde *ng* / *ñ* ünsüzü sıklıkla kelime sonunda ek olarak ve nadiren de kelime ortasında müstakil harf şeklinde yer alır. “ng / ñ” harfi, “nun+keşideli ke” (نگ) harflerinin aynı anda ikisine birden karşılık gelecek şekilde gösterilir. Arap harfli imlada ن ve گ harflerinin kalıplaşmış tek bir işaret (نگ) ile gösterildiği bu sesler, Latin imlasında *ng* ve *ñ* harfleriyle iki şekilde gösterilir. Cümle içinde *ng* / *ñ* ünsüzü ek olarak; 2. teklik kişi iyelik, ilgi hâli, 2. teklik kişi şahıs ve 2. teklik kişi emir eki görevlerinde ortaya çıkar ve Kaşkay Türkçesinde etkin bir şekilde kullanılır. Bu ek, sonu ünlü ile biten kelimeye dâhil olursa “-ng” (نگ), sonu ünsüz ile biten bir kelimeye dâhil olursa araya yardımcı ünlü alarak “-Ing, Ung” (ینگ, ینگ ; ینگ, ینگ) şekillerinde yazılır ve okunur:

dindirding	دنديردينگ
sözlering	سۆزلرينگ
tüfürdügüng	تۆفوردۆگۆنگ
deñiz	دئنگيز
	*
baxıñ	باخينگ
gəldiñiz	گلدئينگيز
iñgə “iğne”	اينگه
qovduñ	قوودونگ

4.1.2.17. p Ünsüzü

- Patlayıcı, tonsuz, çift dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *p* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “pe” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *p* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (پ) harfiyle gösterilir:

şəp “iki elin birbirine vurmaya çıkan ses”	شپ
yapışdı	یاییشدی
payla “paylaştı”	پایلا
gəp “söz”	گپ

4.1.2.18. r Ünsüzü

- Akıcı, tonlu, ön-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *r* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “re” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *r* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ر) harfiyle gösterilir:

rişə “kök”	ریشه
nəzər	نظر
deyər	دئییه ر
çıraq	چیراق

4.1.2.19. s Ünsüzü

- Sızıcı, tonsuz, diş ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *s* harfi hem “se” hem de “sin” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *s* ünsüzü kelime başında ve ortasında çoğunlukla *s* “sin” (س), alıntı kelimelerde de ş “sad” (ص) ve ş “peltek s; tse” (ث) harfleriyle gösterilir ve telaffuzda üç ses arasındaki fark ortadan kaldırılmış olur:

saçar	ساچار
sabun	صابون
isar “fedakârlık”	ایثار
kes “kes- fiilinin emir çekimi”	کس

4.1.2.20. ş Ünsüzü

- Sızıcı, tonsuz, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *ş* harfi hem “şe” hem de “şin” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *ş* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ش) harfiyle gösterilir:

şor	شور
aparmış	آپارمیش
quş	قوش

əşşək

اششک

4.1.2.21. t Ünsüzü

- Patlayıcı, tonsuz, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *t* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “te” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *t* ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda *t* “te” (ت) ve *ʈ* “tı” (ط) harflerinin her ikisine birden karşılık gelecek şekilde *t* “te” (ت) harfiyle gösterilir ve telaffuzda iki ses arasındaki fark ortadan kaldırılmış olur:

tat “Fars, Acem kimse”	تات
yaltaq “yalancı”	يالتاق
endirtiding	انديرتدينگ
istəmöz	ايسته مز

4.1.2.22. v Ünsüzü

- Sızıcı, tonlu, diş-dudak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *v* harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “ve” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde *v* ünsüzü kelime başında ve ortasında (و) harfiyle gösterilir:

varlıq	وارليق
verdi	وئردى
yavaş	ياواش
sav	ساو

4.1.2.23. w Ünsüzü

- Sızıcı, tonlu, diş-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde *w* harfi “iki dişli v” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde, alıntı kelimeler de dâhil olmak üzere *w* ünsüzü, kendisinden önce *o* ünlüsü ve kendisinden sonra da herhangi bir ünsüz ile veya ünsüz ile başlayan bir kelimeyle birlikte kullanılır. Genellikle kelimelerin ilk hecelerinde ve *o* ünlüsünden sonra ortaya çıkmaktadır. Kelime ortasında ve sonunda (و) harfiyle gösterilir. Öte yandan Kaşkay Türkçesinde *w* ünsüzü daima kendisinden önce gelen *o* ünlüsüyle birlikte bu sese karşılık geldiği için tek başına (و) harfleriyle gösterilir:

o (yuvarlak / geniş ünlü; و) + w (و) + ünsüz

towşan	توشان
qowğa	قوغا
Owşarlı	اوشارلى
tow (yeyər) “düğüm; dolanmak”	توو (يئر)

Arap harfli Kaşkay imlasında, dudak ünlülerinin görüldüğü bazı kelimelerde w ünsüzünü gösteren vav (و) harfinden sonra bir vav (و) daha kullanılır. Bu ikinci vav (و), uzunluğu değil w ve u seslerini gösteren istisnai bir kullanımdır:

towuq	توووق
sowuq ¹³	سوووق

4.1.2.24. y Ünsüzü

- Akıcı, tonlu, ön-damak ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde y harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “ye” şeklinde adlandırılır.

Kaşkay Türkçesinde y ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda (ی) harfiyle gösterilir:

yaxşılıq	ياخشىلىق
göy “yeşil; kök”	گوى
göyərçin	گويرچين
qəynəyər	قه ينه ير

Kaşkay Türkçesinde sonu k (ك) ile biten birden çok heceli kelimeler, ünlü ile başlayan bir ek aldıkları zaman tonlulaşır g’ye dönüşürken bu kelimelerin bazıları akıcı bir ünsüz olan y’li şekilde de yazılabiliyor. Bu tür “g-y nöbetleşmesi”ni müstakil kelimelerde de görmek mümkündür. Bu tür ikili kullanımlarda, Kaşkay Türkçesinde daha çok g’li yazımlar tercih edilir:

ürəgim ~ üreyim	اۆره گيم ~ اۆره بيم
eşşəgim ~ eşşəyim	ائششه گيم ~ ائششه بيم
əgri ~ əyri	اگری ~ ایه پری
dəgil ~ dəyil	دگیل ~ ده بیل

Kaşkay Türkçesinde y harfinin Arap harfleriyle gösterilmesi hususunda istisnai bir yazım şekli bulunmaktadır. Kaşkay Türkçesinde y ünsüzünün kalın veya ince şekli yoktur. Art damak veya ön damak ünlüleriyle birlikte kullanılan tüm y ünsüzleri ی harfi ile gösterilir. Öte yandan Kaşkay Türkçesinde, “yay” kelimesinin ikinci “y” harfi, “ی” harfinin üstüne hareke konularak “ya üzeri v” (ى) şeklinde yazılır. Böyle bir istisnai yazımın sebebi bilinmemekle birlikte y harfinin ı harfiyle karıştırılmış olacağı düşünülür (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 23 Haziran 2022):

yay	يائى
-----	------

4.1.2.25. z Ünsüzü

- Sızıcı, tonlu, diş ünsüzüdür.

Kaşkay Türkçesinde z harfi Türkiye Türkçesindeki gibi “ze” şeklinde adlandırılır.

¹³ Bu kelimeler Kaşkay Türkçesinin bazı ağızlarında “towyuq” ve “sowyuq” şekillerinde telaffuz edilir fakat çoğu ağızda “y” sesi düşmüş şekilde yer alır (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 23 Haziran 2022).

Kaşkay Türkçesinde z ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda çoğunlukla z “ze” (ز), alıntı kelimelerde de z “zel” (ذ), z “zı” (ظ), z “zad” (ض) harfleriyle gösterilir ve telaffuzda dört harf arasındaki fark ortadan kaldırılmış olur:

zərrə	زرره
qutuz “kel”	قوتوز
mizrab	مىضراب
nəzər	نظر

4.1.3. Diğer Yazım Özellikleri

4.1.3.1. Ayın ve Hemze

• Ayın (ع)

Kaşkay Türkçesinde “ayın” (ع) ve “hemze” (ء) harfleri Arapça kökenli kelimelere özgü olan ünsüzleri gösterir. Bir tür gırtlığa çarparak çıkan bu sesler, Farsça ve Türkçe kökenli kelimelerde yer almaz (Deny, 1941, s. 61-61, 72-73). Öte yandan Kaşkay Türkçesinde Arapça kökenli kelimeler nadir, Farsça kökenli kelimeler de bazen kullanılır. Kaşkay Türkleri genellikle Türkçe kökenli kelimeleri kullanmaya ve işletmeye ihtimam gösterirler.

Kaşkay Türkçesinde kelime başında, ortasında ve sonunda “ayın”ın Latin yazı sisteminde müstakil bir harf karşılığı yoktur. Öte yandan kendisinden önce veya sonra gelen ünlü veya ünsüz harflere bağlı olarak ses değeri açısından Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çoğunlukla “ünlü sesler” ile bazen “y” ve nadiren de düşmüş olup sadece “telaffuzda” yer alacak şekilde okunur.

Kaşkay Türkçesinde “ayın”, Latin harfleriyle ifade edilirken karşılık geldiği ünlünün öncesi veya sonrasına kesme işareti konulur. Yalnız bu kesme işareti sadece kelime ortasında belirtilir, kelime başında ve sonunda konulmaz:

Kelime başında:

ərz	عرض
əcem	عجم

Kelime ortasında:

təbi'ət	طبیعت
mu'əlləm	معلم
sən'ət	صنعت
fi'il	فعل
mə'lum	معلوم
zəyif	ضعيف
me'də “mide”	معدة
i'tibar	اعتبار

Kelime sonunda:

mənşə	منشع
-------	------

manə “engel”

مانع

Eğer “ayın” sonda gelip Kaşkay Türkçesinde “a” sesiyle karşılık buluyorsa bu tür kelimelerin “ă” şeklinde yazıldığı da görülür fakat bu ifade şekli üzerinde Kaşkay Türkleri arasında herhangi bir ortak görüş bulunmamaktadır. Kaşkay Türkleri arasında mutabık kalınan yazım şekli, “ayın” (ع) harfinin sadece kelime ortasında geçtiği durumlarda, Latin harfli yazı sisteminde “kesme işareti” ile belirtilmesidir.

eğnă

اغناع

• **Hemze (ء)**

Kelime başında¹⁴, ortasında ve sonunda sadece Arapça kelimelerde görülen hemzenin (ء) “ayın” (ع) sesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde müstakil bir harf karşılığı yoktur. Öte yandan kendisinden önce veya sonra gelen ünlü veya ünsüz harflere bağlı olarak ses değeri açısından Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çoğunlukla “ünlü sesler” ile bazen “y” ve nadiren de sadece “telaffuzda” yer alacak şekilde “düşmüş” olarak okunur.

Kelime ortasında hemzeden (ء) önce gelen sesli, fetha (a, e) ise hemze işareti † üzerine, zamme (u, ü) ise ُ üzerine yazılır (Timurtaş, 2003, s. 35). Kaşkay Türkçesinde ise Arap harfli imlada sadece zamme okutan seslerde hemze işareti kullanılır ve bu işaret de kendisinden önce eklenen ِ (diş) üzerine konulur. Fetha okutan seslerde ise hemze konulmaz, elif harfi tek başına yazılır.

Kaşkay Türkçesinde hemze, Latin harfleriyle ifade edilirken karşılık geldiği ünlü harfin öncesi veya sonrasına kesme işareti konulur. Yalnız bu kesme işareti sadece kelime ortasında belirtilir, kelime sonunda konulmaz:

Kelime ortasında:

mə'mur

مامور

tə'min

تامین

dayimi

دایمی

Kelime sonunda:

cüz

جزء

eltica

التجاء

eqtida

اقتداء

Kaşkay Türkçesinde “hemze” ile gösterilen kelimelerden bazılarının “ayın” ile de yazıldığı görülür. Hem “ayın” hem de “hemze” ile iki farklı şekilde yazılan bu kelimeler Kaşkay Türkçesinde istisna olup çok nadir kullanılır:

məs'ul

مسئول / مسعول

nəş'ə

نشئه / نشعه

¹⁴ Hemzeye kelime başında, “elif” (ا) harfi kürsülük yapar ve çoğu zaman bu hemze gösterilmez, sadece “elif” harfi yazılır (Timurtaş, 2003, s. 35).

Kaşkay Türkçesinin yazı dili olma süreci henüz resmî bir boyut kazanmadığı ve bir yandan farklı ağız özellikleri de kullanılmaya devam ettiği için Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yazı sisteminde farklı ifade şekillerinin ortaya çıkması tabii bir süreçtir. Kaşkay Türkleri arasında, Latin harflerine merak salarak Kaşkay Türkçesini bu harflerle yazma teşebbüsünde bulunup kelimelerin kök ve ekleriyle ilgilenen ve kendi aralarında halk etimolojisi yaparak kelimelerin imlasını kendilerine göre yorumlayan bazı kişiler de çıkmıştır. Bu kişiler, bazı kelimelerin köklerini analoji yöntemiyle başka kelimelerin kökleriyle ilişkilendirerek açıklamaya ve bu kelimelere değişik anlamlar yüklemeye çalışırlar. Türkiye Türkçesinin yeni harflerinin belirlenmesi sürecinde Atatürk, 1923'te "Dil İnkılabı"nı başlatmış ve sonrasında çağın dil ve edebiyat alanında ad yapmış kimselerin yer aldığı bir "Dil Encümeni" oluşturarak bu ekip ile alfabe çalışmalarını yürütmüştür (Zülfikar, 2021, s. 33-34). Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yazı dili süreci ise henüz yolun başında olduğu için dil heyeti kurulacak seviyeye gelinmemiştir. Dolayısıyla pek çok Kaşkay Türkü'nün de yazı sistemiyle ilgili değişik fikir ve teşebbüsleri olur. Bu aşamada Laççın'ın diğer Kaşkay Türklerinden farklı olarak bazı kelimeleri köken itibarıyla Türkçe kabul edip Arap ve Latin harflerinde farklı bir yazımı tercih ettiği görülür. Bu kelimelerden en dikkat çekici olanı aşağıda sunulmuştur:

Eşq (عشق) kelimesi: Günümüzde, Kaşkay Türkçesinde "ayın" ve "hemze"nin Arap ile Latin imlasındaki karşılıklarıyla ilgili olarak mutabık kalınan bir yazım şeklinden bahsetmek mümkündür. Arapça kökenli "aşk" kelimesi, Kaşkay Türkçesinin Arap harfli imlasında عشق şeklinde yazılır ve Latin harfleriyle "eşq" olarak yazılıp okunur. Kaşkay Türkçesinde "ayın" diye bir harf ve bunun da ses değeri olarak müstakil bir karşılığı bulunmadığı için söz konusu kelime, Kaşkay Türkçesinin dil ve üslup özellikleri gereğince söz başındaki *a* ünlüsü inceltilmek suretiyle telaffuz edilir. Laççın ise Arapça kökenli "aşk" (عشق) kelimesini Türkçe kabul edip kökünün "parlayan, şölə, par" anlamındaki "iş" kökünden geldiğini söyler. **İşq (ایشق)** kelimesinin aslında "nur, ot; ateş" anlamındaki "işiq" kelimesinin aslı olduğunu savunur. Hatta "iş" kökünden "parlayan, şölə veren" anlamındaki "işil" kelimesinin türediğini de ifade eder (Elyas Bah-rampour Laççın, kişisel iletişim, 25 Haziran 2022).

4.1.3.2. Çift Ünsüzlerin Yazılışı

Kaşkay Türkçesinde çift ünsüz, Arap harfli imlada belirtilirken harfin üzerine şedde işareti konulmaz, aynı harf yan yana iki kere yazılır:

ikkinci	ایککینجی
eşiddi	ایشیددی
kəllə	کاله
kəççə "keçe"	کچچه

İncelenen şiir ve metin örneklerinden tespit edilen ünsüzlerin yazım ve söyleyiş biçimleri tablo hâlinde şöyle tasnif edilebilir:

ÜNSÜZLER					
Teşekkül noktalarına göre	Boğumlanma (temas) derecesine göre			Titreşim (tonluluk) durumuna göre	
	Sürekli (Sızıcı)	Süreksiz (Patlamalı)	Sürekli (Akıcı)	Tonlu (Ötümlü)	Tonsuz (Ötümsüz)
Dudak	-	b, p	m	b, m	p
Diş-Dudak	f, v, w	-	-	v, w	f
Diş	s, z	d	-	d, z	s
Diş-Damak	ş, j	c, ç, t	l, n	l, n, c, j	t, ç, ş
Ön Damak	-	g, k	r, y	r, y, g	k
Art Damak	x, ng / ğ	ğ, q	-	ng / ğ, q	x
Gırtlak	h	-	-	-	h

4.1.4. Kaşkay Türkçesi İmlasında Türkçeleştirme Faaliyetleri

Kaşkay Türkçesinde bazı alıntı kelimelerin Türkçe imlaya yaklaştırılarak yazıldığı görürüz. Kaşkay Türkçesinin yabancı kökenli kelimeleri Türkçeleştirme temayülü ise Arapça ve Farsça kelimelerin Arap harfli imladaki karşılıkları incelenmek suretiyle tespit edilmiştir. Kaşkay Türkçesinde, yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi temayülü henüz yaygın olmakla birlikte Kaşkay Türkçesiyle ilgili elde bulunan yazılı ve sözlü malzemelerden tespit edilen üç örnek aşağıda sunulmuştur:

Örnek	Esas imla	Kaşkay Türkçesinin Arap harfli imlası
zirve	ذيروه	زيروه
kelime	كلمه	كليمه
zerre	ذره	زرره

Kaşkay Türkleri, konuşma dilleri olan Kaşkay Türkçesini Latin harfleriyle yazma çalışmalarına ilk olarak sosyal iletişim ağlarında başlamışlar, belirli bir sayıya ulaştıktan sonra da farklı mecralar üzerinden kurdukları gruplarla bu çalışmalarını daha etkin hâle getirmiş ve hızlandırmışlardır. Günümüzde ise Kaşkay Türkleri kendi coğrafyalarında bu dilin unutulmaması adına toplantılar tertip etmeye çalışmaktadırlar. Farsçanın resmî dil olduğu ve Arap alfabesinin kullanıldığı İran coğrafyasında özellikle Şiraz'da, Kaşkay Türkçesinin Latin harfleriyle yazılmasıyla ilgili faaliyetlerin tanıtılması ve İran halkına anlatılması siyasi açıdan oldukça tehlikeli ve sakıncalıdır. İlk kez 24 Mart 2022 tarihinde Şiraz'da bir grup Kaşkay Türkü bir araya gelip kendi dillerinin Latin harfleriyle yazılması meselesi üzerinde konuşmuşlar ve

Kaşkay Türkçesinin Latin Harfli Yazı Dili Olma Süreci-Yazım ve Söyleyiş Özellikleri

bunun için neler yapabilecekleri üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Kaşkay Türkçesinin Latin harfleriyle yazılması sürecinde ilk defa yüz yüze gerçekleştirilen bu faaliyetten sonra çalışmalar, çoğunlukla sosyal iletişim ağları üzerinden devam etmiştir ve hâlâ sürmektedir (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 24 Haziran 2022).

Kaşkay Türkçesinin yazı dili olma süreciyle ilgili olarak “yazım ve söyleyiş özellikleri” bağlamında tarafımızca yapılmış olan çalışmanın neticesinde karşımıza Latin harfli şöyle bir yazı sistemi çıkar:

Sıra	Büyük	Küçük	Harfin Adı	Arap harfli imla	Latin harfli imla
1	A	a	a	ا, آ	bala
2	B	b	be	ب	balıqçı
3	C	c	ce / cim	ج	ocaq
4	Ç	ç	çe	چ	üç
5	D	d	de / dal	د	doqquz
6	E	e	e	ا, اء, اء	elkə, yeqlaq,
7	Ə	ə	ə (i'ye yakın)	ا, اء	əyə “iye, sahip”
8	F	f	fe	ف	şəfəq
9	G	g	ge / gaf	گ	gəp
10	Ğ	ğ	ğı / gayn	غ, غ	dağ
11	H	h	he	ح, ح, ه, ه	hər ; hərf
12	X	x	he (hırıltılı)	خ, خ	yox
13	I	ı	yoğun ay	اى, اى, اى	sarı
14	İ	i	ince ay	اي, اي, اي	diş
15	J	j	je	ژ	ruj
16	K	k	ke / kaf	ک	kirpik
17	Q	q	ğe / gaf (gırtlaktan)	ق	qulaq
18	L	l	le / lam	ل	yol
19	M	m	me / mim	م	mən
20	N	n	ne / nun	ن	ikkinci
21	-	ng / ñ	(i)ng (genizden)	نگ	qəşəng “güzel”

22	O	o	o	اؤ, و	qoz "gururlu"
23	Ö	ö	ö	اؤ, و	çörək
24	P	p	pe	پ	körpə
25	R	r	re	ر	var
26	S	s	se / sin	ث, ص, س	sevgi, saf, isar
27	Ş	ş	şe / şin	ش	Qəşqayı~ Qaşqayı
28	T	t	te	ط, ت	ot, şeytan
29	U	u	u	او, و	duyğu
30	Ü	ü	iki noktalı u	اؤ, و	Türkçə
31	V	v	ve	و	vəhşi
32	W	w	iki dişli v	وو	towşan
33	Y	y	ye	ی, ی	yaşıl
34	Z	z	ze	ض, ذ, ظ, ز	göz, nəzər, mizrab

Sonuç

Bugün Fars eyaleti olarak adlandırılan bölgede yaşayan ve büyük bir kısmı yerleşik hayata geçmiş olan Kaşkay Türkleri, Farsçanın resmî dil olduğu İran coğrafyasında kendi kültür ve kimliklerini korumak için mücadele etmeyi bilmiş Türk toplulukları arasında yer alır. Bir dilin yapısı ve işleyişi o dilin yazı sistemiyle doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Eğer dilin yazısı, dilin yapısına aykırı bir işleyişe sahipse o dilin konuşma ve edebî dili arasında bazı tutarsızlıklar meydana gelir. Dolayısıyla bir dilin ses, biçim, cümle ve anlam bilgisi özellikleri o dilin alfabe mantığıyla da uyumlu olmak zorundadır. Bu makalede Kaşkay Türklerinin konuşma dili olan Kaşkay Türkçesinin yazı dili olma süreciyle ilgili yapılan faaliyetler ve ortaya konulan çalışmalar göz önünde bulundurularak Kaşkay Türkçesinin ünlü ve ünsüzlerinin Latin harfleriyle ifade edilmiş şekilleri incelenmeye çalışılmıştır. Kaşkay Türkleri kendi konuşma dillerini yazı dili hâline getirebilmek için şu an çeşitli sosyal iletişim ağlarında mütemadiyen Latin harfleriyle yazılmakta ve Latin harfli çeşitli edebî metin örnekleri paylaşmaktadırlar.

Alfabe, dildeki seslerin harf veya işaretlerle yazıya aktarılma için kullanılan sembollerden oluşur. Her dil, kendi işleyiş mantığını yansıtan müstakil bir yazı sistemine sahiptir. Kaşkay Türkçesi eğer bir gün resmî olarak yazı dili hâline gelir ve bu yazı dili de Latin alfabesiyle temsil edilirse bu geçişin Türk dünyasında ortak iletişim dilinin kurulması yönünde önemli bir kazanım olacağı kanaatindeyiz. Bu kazanımın da meydana getireceği pek çok gelişim olacaktır:

1. Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yeni yazı sisteminde 9 ünlü ve 25 ünsüz harf yer almış olacaktır:

- Bu harflerden ğ ile ق, ses ve yazı dilindeki karşılıkları itibariyle hususi bir özellik taşır. Kaşkay Türkçesinde ğ harfi kelime başında “g(a)”, ortasında “ğ’ye yakın” ve sonunda “k(a)” olmak üzere üç farklı sese karşılık gelir. Kaşkay Türkçesinde kelime başında ğ harfi yer almaz. Sadece alıntı kelimelerde yer alan bu ses yazı dilinde dikkat çekici bir şekilde “q” harfiyle gösterilir. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinde “gayın” ünsüzü, üç farklı ses ve yazı dilinde de iki farklı harf ile gösterilir. Bunun yanı sıra Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli kelimelerde “kalın g” sesi için de kullanılan “g” harfinin (duygu), Kaşkay Türkçesinde “ğ” (ġ) harfiyle (duygu) yazılıp bu sefer kelime ortasında istisna olarak “yumuşak” değil “ga” şeklinde (duygu) sert bir şekilde telaffuz edildiği görülür.

- Kaşkay Türkçesinde ق harfi de iki farklı sese karşılık gelecek şekilde kullanılır. Kelime başında “g(a)”, kelime ortasında ve sonunda “k(a)” olarak iki farklı şekilde telaffuz edilen bu sesler için tek bir imla kullanılır. Hem ğ hem de ق harfinin yazı dilindeki karşılığında Arap harfli imla esas alınmış, söyleyiş farklılıkları imlaya yansıtılmamıştır. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinin yazı dilini belirleyici esas unsur Arap harfli imla olmuştur.

- Arap harflerinde sadece “vav” (و) ile karşılanan o, ö, u, ü, v; “ye” (ي) ile karşılanan ı, i, y ve “elif” (ا) ile karşılanan a, e sesleri Kaşkay Türkçesinin yeni yazı sisteminde -Türkiye Türkçesinde olduğu gibi- ayrı harflerle temsil edilecek ve okuma karışıklığı ve zorluğu da ortadan kaldırılmış olacaktır.

2. Arap harflerinde her biri ayrı sese karşılık gelen ve dolayısıyla ayrı harflerle gösterilen t “te” (ت) ve ṭ “tı” (ط); s “sin” (س), ş “sad” (ص) ve ş “peltek s” (ث) ile ẓ “zel” (ذ), ẓ “zı” (ظ), ž “zad” (ض) harflerinin her biri Kaşkay Türkçesinde ayrı ses olarak kabul edilmeyecek ve bu sesler, aralarındaki söyleyiş farklılıkları ortadan kaldırılarak birer imla ile; t, s, z harfleriyle temsil edilecektir. Böylece okuma ve yazmada pratiklik ve kolaylık sağlanmış olacaktır.

3. Ses yapısında ünsüzlerin hâkim olduğu bir sisteme sahip olan Arap harflerinde kökü Arapça, Farsça ve Türkçe olan kelimelerde kısa ünlülere yer verilmemesi, uzun ünlülerin ise sadece üç (ا, و, ي) harfle ifade edilmesi, okumada bazı güçlükler sebepten olabiliyor. Kaşkay Türkçesinin yeni yazı sisteminde ise her ünlü ses, ayrı harflerle temsil edileceği için okumadaki bu zorluklar giderilecek, okuma ve yazma arasındaki tutarsızlıklar da ortadan kaldırılmış olacaktır.

Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yeni yazı dilini Türkiye Türkçesi yazı dilinden ayıracak olan özellikleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kaşkay Türkçesinde, Türkiye Türkçesi yazı sisteminden farklı olarak üç ayrı sese karşılık gelen üç harf vardır: Arap harfli imladaki خ için x “hırıltılı h” (yox), Azerbaycan Türkçesi ve ağızlarında da görülen ə “kapalı e” (əşşək) ve kendisinden önce o ünlüsüyle ve kendisinden sonra da herhangi bir ünsüz harfle veya ünsüz harfle başlayan bir kelime ile birlikte kullanılan w “iki dişli v” (towşan): x, ə, w

2. Kaşkay Türkçesinde Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak yumuşak “yumuşak g” (ğ) sesini karşılayan ayrı bir işaret yoktur. Kaşkay Türkçesinde ğ harfi, yazı dilinde “gayın” (ğ) harfinin kelime ortasında ve sonunda Latin harflerindeki karşılığı olarak kullanılır. Söyleyişte ise sadece kelime ortasında yumuşayıp sızıcı “ğ” (yumuşak g) sesine yaklaşır.

3. Kaşkay Türkçesinin konuşma dilinde umumiyetle kullanılan ve arkaik bir özellik taşıyan ng / ñ (نگ) sesi resmî yazı dilinde de yerini alarak 2. teklik kişi iyelik, ilgi hâli ile 2. teklik kişi şahıs ve emir eki olarak etkin bir şekilde kullanılmaya devam edecektir: (sening) söz-
lering, (sen) dindirding.

4. Türkiye Türkçesinde hem art damak hem de ön damak “g” sesi için yazı dilinde tek bir harf kullanılırken Kaşkay Türkçesinde bu iki ses ayrılacak, “ince g” sesi g (گ ; gəp), kelime başında “kalın g” sesi q (ق ; qulaq), kelime ortasında ğ (غ ; duyğu) harfleriyle gösterilecektir.

5. Kaşkay Türkçesinin geliştirilmeye çalışılan Latin harfli yazı sisteminde Arap harfli imla esas alınmış, Türkiye Türkçesindeki gibi bütün harflerin tamamen söyleyiş hususiyetlerine riayet edilmemiştir. Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yazı dilinde Arap harfli imlaya sadık kalınarak tanımlanan bazı harfler, söyleyişte kelime başında, ortasında ve sonunda tek bir sesi yansıtmayabiliyor. Dolayısıyla Kaşkay Türkçesinin yazı dilinde yer alacak harfler bütünüyle tek bir sese karşılık gelmeyecek; bazı harflerin kelimenin başında, ortasında ve sonunda birden çok ses değeri olabilecektir. Ünlü harflerde, her harfe tek ses karşılık gelecek şekilde yapılan düzenleme ünsüz harflerde henüz tam olarak sağlanamamıştır. Bu durum da bazı kelimelerin yazıldığı gibi okunmasına engel teşkil edecektir: qulaq “gulak”, qəbr “gebr”, duyğu “duygu” gibi.

Türk toplulukları arasında ortak iletişim dilinin kurulabilmesi için öncelikle ortak bir alfabenin hazırlanması gerekir. Bu bağlamda İran’ın Fars eyaletinde yaşayan ve kendi dil ve kültürlerini Fars hakimiyetine karşı korumaya çalışan Kaşkay Türkleri kendi edebî dillerinin kurallarını ve üslup özelliklerini ifade edecek bir alfabe geliştirmeye çalışmaktadırlar. Kaşkay Türklerinin seslerini duyurabildikleri sosyal iletişim ağlarında konuşma dillerini Latin harfleriyle yazma süreci yakından takip edilmiş ve bu makaleyle Kaşkay Türkçesinin yazı dili olma yolunda ne kadar önemli mesafeler katetmiş olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kaşkay Türkçesinin Latin harfli yazı sistemine geçişinin resmî olarak sağlanması, Türk dünyasında dil ve alfabe birliğinin sağlanması yolundaki çalışmalara önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2004). *Muğla Ağzı*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Amaleh, M. R. (2016). *Kaşkay Türklerinden Mansur Şah Muhammedi’nin şiirleri (inceleme-metin-sözlük)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Barutcu Özönder, F. S. (1996). *‘Alî Şîr Nevâyî Muḥākemetü’l-Luğateyn İki Dilin Muhakemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Barutcu Özönder, F. S. (2002). İran ve Türkler. *Kök Araştırmalar*, IV(2), 101-122.
- Caferoğlu, A. (1966). İran Türkleri. *Türk Kültürü*, 50, 125-133.
- Çelik, M. (2020). *Kaşkay Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Doerfer, G. (1973-1974). İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor. (S. Tezcan, Çev.), *TDAY-Belleten*, 21-22, 195-198.
- Doerfer, G. (1997). İran'da Türkler. *Türk Dili*, 431, 242-251.
- Doerfer, G. (2006). Irano-Turkic. L. Johanson & C.Bulut (Ed.), *Turkic-Iranian Areas, Historical and Linguistic Aspect, Turkologica 62* içinde (s. 93-113). Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Doğan, T. (2020). *Yettim Yal (Yetim Tepe) Giriş-İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Dolatkhah, S. (2016). The Qasqay and Their Language. S. Eker, Ü. Çelik Şavk (Ed.), *Tehlikedeki Türk Dilleri II A: Örnek Çalışmalar* içinde (s. 455-484). C. 2, Ankara: Uluslararası Türk Akademisi.
- Doulatabadi, F. (2017). *Kaşkay Türklerinin Edebiyatı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (1992). İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri. *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (1983). *Kars İli Ağızları, Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Erenoğlu Ataizi, D. (2017). *Kaşkay Türklerinin Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Heyet, C. (1993). Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azeri Türkçesinin Teşekkülü. *Varlık*, S. 87, 5-20.
- Heyet, C. (2008). *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri*. (M. Öztürk, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası* (2019). (H. Çeçen, Çev.). İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Kafkasyalı, A. (2011). *İran Coğrafyasında Türkler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2020). Türk Ülkelerinde Ortak Türk Latin Alfabesinin Onaylanması Konusundaki Son Gelişmeler ve Çözüm Arayışları. *Türk Dünyasında Ortak Alfabe, Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler* içinde (s. 59-80), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mirza Bala Mehmedzâde (1955). Kaşkay. *İslam ansiklopedisi* (C. VI, s. 414-417). İstanbul: Maarif Basımevi.

Orhonlu, C. (1967). Kaşkaylar. *Türk Kültürü*, 54, 421-426.

Rahimi, E. M. (2001). *Zebân-e Türki-ye Kaşkâ'i ve Şive-ye Negâreş-e An*. Şiraz: Rah Goşa. (*Kaşkay Türkçesi ve Yazım Kuralları).

Rahimi, E. M. (2007). *Qaşqayı Sözlüğü Ferheng-i Lugât ve İstilâhât-i Turkî-yi Qaşkayî (be Fârsî) Hemrâh bâ etimoloji (rişe yâbî)-yi vâjegân*. Kum: Defter-i İntişârât-i Ensârî.

Rahmani (Doğanlı), İ. (2018). *Kumbuca Paşa*. Şiraz: Ocak Yayınları.

Rzayev, A.E. (2010). *Azerbaycan Tarihi XIX-XX. Asırların Evveli, Ali Mektebler Üçün Mühazire Kursu*. Bakı: Bakı Üniversitesi Yayınevi.

Seyhan Alışık, G. (2002). Azerbaycan Türkçesi. *Türkler*, (C. XIX, s. 361-394), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Şafak Matbaacılık.

Timurtaş, F. K. (2003). *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III: Osmanlı Türkçesi Grameri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Yadıkuri, C. É. (2015). *Mêzun Qaşqayı Şi'irleri*. Şiraz: Erem Yayınevi. (<https://docplayer.biz.tr/199755060-Mezun-qasqayi-si-irleri-cefer-eyvezi-yadikuri-ayvazoglu-yadikorlu.html>)

Zenker, J. T. (1979). *Türkische-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*. C. I, New York: George Olms Verlag Hilsenheim.

Zülfikar, H. (2021). *Atatürk'ten Bugüne Dil ve Alfabe*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaynak Kişiler

Deniz Coşar, Kimya Mühendisi, Antalya, Yörük, İleri seviyede Kaşkay Türkçesi konuşuyor ve yazıyor.

Elyas Bahrapour Laçcın, Öğretmen, Şeşbeğli Tayfası, Şorbaharlı Tiresi, 1957, Şiraz.

Veliyullah İder, Veteriner, Kaşkay Amele Tayfası, Iğdır Tiresi, 1980, Borujen şehri / Çarmahal Bahtıyarı İl.

EKLER

Farsça Kelimeleri Kullanma Ey Kaşkay Çocuğu¹⁵

Əziz balam qulaq as
Su yerinə Ab demə
Türkçəmizi düz danış
Oxumuza Xab demə
Çörəgə sən Nan demə
Çölə Biyaban demə
Öz dilingə önəm ver
Buyruğa Fərman demə
Ard dilimizdə Undur
Ruz dilimizdə Gündür
O dağlarda yayılan
Miş surusu Qoyundur
Yeki olur Bir quzum
Qərri Olur Pir quzum
Sarımsağın Farsçası
Nədir? Olur Sir quzum
Xun Türkçesi Qan Olur
Şəfəq sökər Dan Olur
Tariya qulluq edən
İnançlı insan olur
Medadını ağır yaz
Gav yerinə Sığır yaz
Kəvir bilirəng nədir?
Kəvir yerinə Qır yaz
Toluğa Məşk deyirlər
Quruda Kəşk deyirlər
Farslar biri ağlasa
Gözyaşa Əşk deyirlər
Fəzilət Ərdəm olur
Az Farsçası Kəm olur
Surudan ayrı düşən
Qurd u quşa yəm olur

عزيز بالام قولاق آس
سو يئرینه نان دئمه
تورکچه ميزي دوز دانیش
اوخوموزا خواب دئمه
چوره گه سن نان دئمه
چوله بيابان دئمه
اوز ديلينگه اؤنم وئر
بو يروغا فرمان دئمه
"آرد" ديليميزده اون دور
"روز" ديليميزده گون دور
او داغلاردا ياييلان
"ميش" سوروسو قويون دور
"يکی" اولور بير قوزوم
قرری اولور "پير" قوزوم
ساريمساغين فارسچاسی
نه دير؟ اولور "سير" قوزوم
"خون" تورکچه سی قان اولور
شفق سوکر دان اولور
تاری یا قوللوق انده ن
اينانچلی ايتسان اولور
مدادينگی اگیر ياز
"گاو" يئرینه سيغير ياز
"کوير" بيليرنگ نه دير؟
کوير يئرینه "قبر" ياز
تولوغا "مشک" دئييرلر
قورودا "کشک" دئييرلر
فارسلاز بيری آغلاسا
گوز ياشا "اشک" دئييرلر
فضيلت "اردم" اولور
آز فارسچاسی "کم" اولور
سورودان آیری دوشه ن
قورد و قوشا يم اولور

¹⁵ Bu şiir Veliyullah İder'e aittir. Şiirin Arap ve Latin imlası ile sözlüğü kendisi tarafından yazılmıştır.

SÖZLÜK

Ab: Farsçada “su” demektir.
Xab: Uyku / Oxu
Çörək: Ekmek ve Nan
Buyruk: Ferman
Ard: Farsçada “un” demektir.
Ruz: Gün
Miş: Koyun
Yeki: Bir
Qərri: Karı ve Yaşlı adam / Pir

Sir: Sarımsak
Xun: Kan
Şəfəq: Şafak
Tarı: Tanrı
Medad: Kalem
Gav: Sığır
Kəvir: Kır / Çöl
Toluk: Məşk
Əşk: Gözyaşı

Ana¹⁶

Göyertmiş Tanrı əvrişəm gül,ü,
Naz elkəsin,də hel əkmiş ana.
Bir özəl quş dur uzay,dan gəlmiş,
Bir towar tərnan, bir gözəl sona.
Qəvvas dir işq dəryasın,da,
Üz ming nur səçmiş, üz ming durdana.
Dirrəg dir dizim,ə anam varlığı,
Üzzəgim rəy,i bağılı dir on,a.
Burruşuq əlin,dən istirəm öpəm,
Dunya varı bir yan,a,
Anam tək bir yan,a.

گۆبیرتمیش تانری اه وریشم گۆلۆ ،
ناز انلکه سینده هئل اکمیش آنا .

بیر اۆزل قوش دور اوزایدان گلیمیش ،
بیر تۆوار تیرلان ، بیر گۆزل سؤنا .

قه وواس دیر ایشق دریاسیندا ،
اۆزمینگ تور سچمیش ، اۆزمینگ دوردانا .

دیررگ دیر دیزیمه انام وارلیگن ،
اۆززه گیم ره یی باغلیدیر اؤنا .

بورروشوق الیندن ایستیرم اؤپم ،
دونیا واری بیر یانا ،
انام تک بیر یانا .

SÖZLÜK

Əvrişəm (əvrişəm): İpek (Zenker, 1979, s. 2)
Həl: Kokusu güzel bir bitki (Rahimi, 2007, s. 816)
Towar: Dolanan, dolaşan (Rahimi, 2007, s. 292)
Tərnan: Şahin (Rahimi, 2007, s. 269)
Sona: Bir tür kuş, suna (Rahimi, 2007, s. 497)
Qəvvas: Dalgıç (Veliyullah İder, kişisel iletişim, 29 Haziran 2022)
Durdanə (durdana): İnci tanesi (Rahimi, 2007, s. 427)
Rəg (rəy): Damar (Rahimi, 2007, s. 451)

لاچچین

¹⁶ Bu şiir Arap ve Latin imlasıyla birlikte Elyas Bahrapour Laççın'a aittir. Şiirin sözlüğü ise tarafımızca hazırlanmıştır.

Şiirde özellikle durum eklerinin virgülle ayrıldığı dikkati çeker. Şiirde geçen bu tür noktalama işaretleri, Laççın'ın kendi üslup özelliğine mahsus kullanımlar olup Kaşkay Türkçesinin umumi noktalama kurallarının dışında yer alır (Rahimi, 2001).

EXTENDED ABSTRACT

Today, the Qashqai Turks, whose majority of the population live in the Fars province of the Islamic Republic of Iran, are one of the largest and organized communities in Iran. The Qashqai, who consider their identity as Turks, are a community that belongs to the Oghuz tribe. The main language of the Qashqai Turks is Qashqai Turkish. The fact that the spoken language of the Qashqai Turks is not yet written, that it is not official, and that they have been under the influence of Arabic and Persian elements for a long time have put the Qashqai Turkish into a process that cannot be traced in terms of which dialect and dialect of the Turkish language it belongs to. On the other hand, considering the prominent linguistic features of the spoken language of Qashqai Turks, we think that it would be appropriate to define Qashqai Turkish as an independent dialect of South Azeri Turkish under the Western Turkish branch of the Turkish language and under the Oghuz group Turkish dialects.

Today, Latin, Cyrillic and Arabic based writing systems are used between many Turkish republics and Turkish communities living in autonomous republics and autonomous regions in other countries. In the Islamic Republic of Iran where the state language is Persian, the Arabic alphabet is used. In this geography where Persian is dominant, Qashqai Turks speak Qashqai Turkish among themselves in order not to lose their own culture and language. For the first time, between 2007 and 2010, they secretly joined the social communication network called "Facebook" to begin communicating in Latin letters. The Qashqai Turks, who met the Latin letters of Turkey Turkish for the first time here, later established various groups on telephone and shared poetry and text samples in Latin letters with each other, and they still continue to do so. In addition, they also produced independent works written in Qashqai Turkish with Latin letters: *Mêzun Qaşqayı Şiirleri, Kumbuca Paşa*.

In this article, based on a total of 300 verse and prose text samples compiled from the a social communication network "Kaşqay Merkez", the process Qashqai Turks using Latin alphabet to write in their own languages will be examined in the context of "spelling and pronunciation features".

Based on the poetry and text samples reflecting the phonetic and morphological features of Qashqai Turkish, a total of 9 main vowels have been identified: a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü. In Qashqai Turkish, all of these sounds are shown and pronounced with separate letters: *çaqqal* (چاققال), *yeqlaq* (ینیلاق), *gecə* (گنجه), *yaşıl* (یاشینل), *qozəy* (قوزه ی), *köpək* (کۆپک), *qonşu* (قونشو), *Türk* (تۆرک).

Based on the analyzed poems and text samples, 25 consonants have been identified in the written language of Qashqai Turkish: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, x, j, k, q, l, m, n, ng / ñ, p, r, s, ş, t, v, w, y, z. From these consonants, "ayın" (آین), j (ژ), s (ث) and z (ظ) are not included in words of Turkish origin, and f (ف), ng / ñ (نک), ğ (غ), l (ل), r (ر), w (و) are not found at the beginning of words only: *verib* (ونریب), *əyləncə* (ایلنجه), *uçmaq* (اوچماق), *dudaq* (دوداق), *qərənful* (قرفول), *göngülüm* (گۆنگۆلۆم), *bağça* (باغچا), *heyva* (هیبوا), *qoxu* (قوخو), *roj* (رؤژ), *kömək* (کۆمک), *qucaq* (قوجاق), *dolu* (دۆلو), *ming* (مینگ), *neççə* (ننچچه), *iñgə / ingə* (اینگه), *gəp* (گپ), *çörək* (چۆرک),

saçar (ساچار), əşşək (اششک), yaltaq (يالناق), səvgilim (سه وگيليم), towşan (تؤوشان), göyərçin (گؤيرچين), yaz (ياز).

In addition to these consonants, in Qashqai Turkish, there are also rarely used "ayın" (ع) and "hemze" (ء) sounds, which indicate consonants unique to words of Arabic origin. These sounds, which do not have a separate letter in the Latin alphabet at the beginning, middle and end of the word, mostly correspond to vowels. When writing in Latin letters, an apostrophe is placed in the middle of the word before or after the vowel it corresponds to: sən'ət (صنعت), mə'mur (مامور).

In the Latin alphabet writing system of Qashqai Turkish that is trying to be developed, Arabic orthography is taken as a basis, and the pronunciation of letters is not fully followed as in Turkey Turkish. In vowels, the arrangement made so that each letter corresponds to a single sound has not yet been fully achieved in consonant letters like: qulaq: **g**ulak, qəbr: **g**ebr, duyğu: **g**uygu.

As a result, in this article, the progress Qashqai Turkish made in becoming a written language was aimed to be revealed. We believe that the official switch of Qashqai Turkish to Latin alphabet will contribute significantly to the efforts to ensure the unity of language and alphabet in the Turkic countries.